

WAARNEMINGEN VAN DE ZWERVENDE PANTSERJUFFER IN DE MEINWEG EN DE GROOTE PEEL

Jan Slaats, Astenseweg 6, 5768 PD Meijel

Henk Ramackers, Lindenlaan 13, 6077 CN St.Odiliënberg

In dit artikel wordt melding gedaan van enkele waarnemingen van de Zwervende pantserjuffer, *Lestes barbarus* (FABRICIUS, 1798), in de Groote Peel en de Meinweg. *Lestes barbarus* behoort tot de onderorde *Zygoptera* (waterjuffers) en is in Nederland een zeldzame soort uit de familie van de *Lestidae* (pantserjuffers). Pantserjuffers zijn meestal metaalglanzende groene libellen met een bronskleurige glans. De soortnaam *barbarus* is ontleend aan het Grieks en betekent vreemd. Waarnemingen van *Lestes barbarus* in Nederland zijn schaars, zeker voor de hierboven vermelde gebieden. In dat opzicht doet deze juffer zijn naam eer aan.

VELDKENMERKEN

Lestes barbarus is een lichtgroene of bronskleurige juffer met als belangrijkste kenmerk het tweekleurige pterostigma waarvan de binnenhelft bruin en de buitenste helft wit is

(figuur 1). De achterzijde van het hoofd achter de ogen heeft een geelachtige kleur. Ten opzichte van de andere *Lestes*-soorten vallen ook de licht gekleurde strepen op aan de zijkant van het borststuk. Het abdomen is van boven (dorsaal) metaalglanzend groen tot bronskleurig, met smalle lichte ringen op de

segmentgrenzen. De zijden van het abdomen zijn geel, de onderzijde is zwart. Adulte mannetjes van enkele andere *Lestes*-soorten hebben op het achterlijf en borststuk een blauwe berijping, die echter bij deze juffer niet voor komt.

VERSPREIDING

Volgens GEIJSKES & VAN TOL (1983) is het verspreidingsbeeld holomediterraan, en komt de juffer voor vanaf de Middellandse Zee tot diep in Rusland. In Midden-Europa is het voorkomen zeer verspreid, naar het noorden toe wordt ze steeds zeldzamer. Voor Nederland is het een vrij zeldzame soort, die soms in redelijke aantallen vanuit het zuiden binnentrekt, maar zich niet op de vindplaatsen handhaaft (GEIJSKES & VAN TOL, 1983). De meeste waarnemingen in Nederland zijn afkomstig van de kust. De soort is in kleine aantallen aangetroffen in de Overasseltse en Hatertse Vennen (PETERS, 1988). Voortplanting, door vondsten van exuvia, is in dit gebied niet vastgesteld.

Volgens BELLMANN (1993) is het een mediterrane soort die graag trekt en kleine nieuwe poelen bewoont. De aantallen kunnen ook in Duitsland van jaar tot jaar sterk schommelen en de soort kan in strenge winters weer volledig verdwijnen.

LEVENSWIJZE

De imagines kunnen in de vliegtijd (begin juli tot begin oktober) ver van het water worden aangetroffen. Voortplantingswateren zijn hoogveenplassen, duinplassen en weidepoelen. Net als de andere *Lestes*-soorten zit de Zwervende pantserjuffer in rust ook met half gespreide vleugels, waarbij het achterlijf on-

FIGUUR 1.
Mannelijk exemplaar van de Zwervende pantserjuffer (*Lestes barbarus*). Let op het tweekleurige pterostigma (foto: J. Slaats).

der een schuine hoek met de stengels van de vegetatie wordt gehouden. De paring verloopt vrijwel identiek aan die van de andere *Lestes*-soorten. Hierbij ontstaat vaak een paringslus in zithouding, waarbij het mannetje zich vasthoudt aan de vegetatie, en het wijfje haar eigen achterlijf vasthoudt. *Lestes barbarus* zet de eieren in tandempositie af in lange verticale rijen in kruidachtige stengels van waterplanten die rechtop boven water staan, zoals russen (*Juncus*) en zeggen (*Carex*). Hierbij worden de eitjes ook afgelegd op planten die in de zomer droog maar in de winter nat staan. Na overwintering van de eieren komen deze pas in het voorjaar uit, waarna de larve zich binnen enkele maanden ontwikkelt tot een volwassen imago (GEIJSKES & VAN TOL, 1983).

WAARNEMINGEN IN DE GROOTE PEEL

De eerste waarnemingen van *Lestes barbarus* vonden plaats op 6 augustus 1995. Het betrof hier ca. 20 exemplaren aan een weidepoel in de Groote Peel aan de grens Asten-Neerkant (zie figuur 2). Eiafzet werd geconstateerd in de stengel van de Pitrus (*Juncus effusus*). De eieren worden in op halve hoogte van de pitrusstengel geboorde gaatjes gelegd (zie figuur 3). Een gedeelte van de Pitrus, waarop de eiafzet plaatsvond, bevond zich op dat moment volledig op het droge. Deze Pitrus komt pas later in de herfst of in de winter in het water te staan. De aan de poel aanwezige overige *Lestes*-soorten (*Lestes sponsa* en *Lestes dryas*) leken dominant ten opzichte van *Lestes barbarus*.

De poel waar *Lestes barbarus* is waargenomen, kan als een weidepoel worden omschreven. Een oever is door paarden afgetrapt en aan de andere zijde is een begroeiing met hoofdzakelijk Pitrus en een lichte ondergroei van Veenmos (*Sphagnum spec.*). Na deze waarneming is nog gezocht op andere locaties in de buurt. De Zwervende pantserjuffer bleek rond de Groote Peel nog aan verschillende andere poelen voor te komen die aan bovenstaande omschrijving voldeden. In tabel I wordt een totaaloverzicht gegeven van de waarnemingen. Onze laatste waarnemingen van *Lestes barbarus* in de Groote Peel dateren van 12 oktober (paringsrad) en 15 oktober (1 exemplaar). GEIJSKES & VAN TOL (1983) vermelden 4 oktober (1951) als laatste waarneming.

TABEL I. Waarnemingen *Lestes barbarus*.

Locatie	Coördinaten	Aantal	Datum
<i>Groote Peel en omstreken</i>			
Weidepoel	187.4 - 374.6	20	1995.08.06
Weidepoel	185.9 - 372.3	14	1995.08.13
Weidepoel	183.1 - 371.3	8	1995.08.26
Weide/ bospoel	191.1 - 371.6	2	1995.09.03
Weidepoel	191.7 - 372.7	1	1995.09.23
<i>Meinweg</i>			
Boschbeekdal poel	205.7 - 354.1	1	1995.08.27
Crayhofweide weidepoel	208.4 - 351.5	2	1995.09.02
Crayhofweide weidepoel	208.5 - 351.6	4	1995.09.02
Crayhofweide weidepoel	208.6 - 351.5	2	1995.09.02
Weidepoel Rothenbach	209.2 - 351.7	1	1995.09.02

WAARNEMINGEN IN DE MEINWEG

Verrassend was de waarneming van *Lestes barbarus* op 27 augustus 1995 in het Meinweggebied. Ondanks meerdere uitgebreide inventarisaties in de periode 1975 tot 1991 (HERMANS, 1992) en eigen onderzoek over de periode 1990 tot heden, is de soort tot nu toe niet waargenomen in de Meinweg. Deze eerste vondst betrof een exemplaar aan een gegraven poel in het Boschbeekdal nabij de Rolvennen. Deze mesotrofe poel bevindt zich nog steeds in een pioniersituatie met enkele pollen Pitrus en Zompzegge (*Carex curta*) en wordt door de aanwezige schapen benut als drinkpoel. In de poel is succesvolle voortplanting vastgesteld van onder andere Platbuik (*Libellula depressa*) en Grote keizer-

libel (*Anax imperator*). Naast *Lestes barbarus* waren er meerdere exemplaren van *Lestes sponsa* aanwezig.

Op 2 september werden op de Crayhofweide drie eutrofe weilandpoelen bezocht. Deze poelen worden opgehouden door de aanwezige paarden. Van deze poelen stonden er twee volledig droog, terwijl de derde nog water bevatte. Aan alle drie de poelen werden enkele exemplaren van *Lestes barbarus* aangetroffen, waaronder twee maal een tandem. De vegetatie van deze poelen bestaat uit pioniersoorten, zoals Zomprus (*Juncus articulatus*), Greppelrus (*Juncus bufonius*) en Pitrus (*Juncus effusus*). In het water groeien Knolrus (*Juncus bulbosus*) en Duizendknoopfonteinkruid (*Potamogeton polygonifolius*). Bij een poel in een weiland nabij Rothenbach werd nog een exemplaar van *Lestes barbarus* aangetroffen.

FIGUUR 2. Weidepoel in de Groote Peel (foto: J. Slaats).

FIGUUR 3. Eiafzet van *Lestes barbarus* in *Pitrus* (foto: J. Slaats).

DISCUSSIE

Zowel in de Groote Peel als op de Meinweg is de Zwervende pantserjuffer in 1995 aangetroffen, waarbij de soort waarschijnlijk een voorkeur heeft voor kleine weidepoelen in een pionierstadium. Gezamenlijk kenmerk van de hierboven beschreven poelen zijn de gedeeltelijk vlakke, open zandige oevers. Er is eiafzet geconstateerd in pitrusstengels. Dit beeld komt in grote lijnen overeen met de beschrijving in GEJSKES & VAN TOL (1983). *Lestes barbarus* kan profiteren van de aanleg van nieuwe poelen en het opschonen van bestaande poelen. Sinds 1980 zijn er in Limburg meer dan 1000 nieuwe poelen aangelegd, door instanties als het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen, Natuurmonumenten en Limburgs Landschap (VAN DER COELEN, 1992). Vooral de in weilanden aangelegde poelen,

bedoeld om amfibieën goede voortplantingswateren te bieden, vervullen immers voor een aantal specifieke libelle soorten, waaronder *Lestes barbarus*, dezelfde belangrijke rol. De vraag rijst of de verspreiding van *Lestes barbarus* in Midden-Limburg en Oost-Brabant heeft plaatsgevonden vanuit een kleine aanwezige lokale populatie of dat de soort zich vanuit het zuiden in de bovengenoemde gebieden heeft gevestigd. Het niet waarnemen van deze libel over een periode van 1975 tot 1994 op de Meinweg is een aanwijzing dat deze libel vrij recent het gebied bereikt heeft. Uit dit feit mogen we waarschijnlijk concluderen dat dit ook het geval is in de rest van Midden-Limburg. Door gebrek aan voldoende waarnemingen kunnen hierover echter geen definitieve uitspraken gedaan worden. Wellicht kan er invloed zijn van de warme zomer, die het voor deze mediterrane soort mogelijk heeft gemaakt om zich verder naar het noorden uit te breiden. Dit komt overeen met de vondst van de Zuidelijke glazen-

maker (*Aeshna affinis*) in Limburg (HERMANS, 1995) en in de Groote Peel (waarneming J. Slaats, 1995).

Voortgezette waarnemingen aan de zeldzame soort *Lestes barbarus* kunnen er toe leiden dat een beter beeld wordt verkregen van deze soort in Nederland. Mogelijk plant de soort zich in kleine populaties lokaal voort (larven of exuvia's vondsten), of is ze alleen in warme zomers als dwaalgast te verwachten.

SUMMARY

OBSERVATIONS OF LESTES BARBARUS AT THE MEINWEG AND GROOTE PEEL AREAS

In 1995, *Lestes barbarus* was observed in small numbers at the Groote Peel and Meinweg nature reserves. The species had not been found there during the previous decades, despite extensive earlier census studies at the Meinweg. This does suggest that *L. barbarus* has migrated from the south and reached both areas during the hot summer. The article briefly discusses the specific habitat and life of this dragonfly.

LITERATUUR

- BELLMANN, H., 1993. Libellen beobachten bestimmen. Naturbuch Verlag.
- COELEN, J.E.M. VAN DER, 1992. Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg. Stichting RAVON, Nijmegen en Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- GEJSKES, D.C. & J. VAN TOL, 1983. De libellen van Nederland. KNNV.
- HERMANS, J. T., 1992. De libellen van de Nederlandse en Duitse Meinweg (Odonata). Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.
- HERMANS, J. T., 1995. De Zuidelijke glazenmaker weer in Limburg waargenomen. Natuurhistorisch Maandblad 84 (10): 242-245.
- PETERS, H.P.J., 1988. Exuvia's als graadmeter voor succesvolle voortplanting in de Overasseltse en Hatertse plassen. Rapport 1988-17.